

Mikhalis Pierís, Metamorfosis de ciutats. Antologia poètica (1978-2021)

Eusebi Ayensa

El 3 de novembre de 2021 moria sobtadament a Nicòsia el professor, director teatral i poeta Mikhalis Pierís, nascut l'any 1952 a Eftagònia de Xipre, a la regió de Lemessós. Conegut sobretot pels treballs dedicats a alguns dels escriptors més significatius de les lletres gregues medievals i modernes, com també per les seves versions teatrals d'aquests mateixos autors amb companyies d'actors formades sobretot per alumnes de les universitats de Creta i Xipre, en les quals havia treballat, amb els anys havia anat forjant una sòlida obra poètica, aplegada el 2010 en el volum *Metamorfosis de ciutats (Poemes 1978-2009)*. Com indica el títol, en aquest recull s'aplegaven majoritàriament poemes escrits en ciutats que el professor Pieris havia visitat per lleure o, més sovint, per assistir a congressos de literatura neogrega, o en les quals havia portat algun dels seus muntatges teatrals. Una àmplia selecció d'aquests poemes (a més d'una tria significativa de composicions escrites des del 2008 fins al 2021) va veure la llum el mes de març del 2022, en una versió catalana molt acurada i profusament anotada de Joaquim Gestí dins de la col·lecció «Poesia», de les Edicions de 1984.

Sens dubte, no és el primer cop que un poeta dedica un llibre a una ciutat o a una sèrie de ciutats, però allò que crida més l'atenció en el cas de Pierís és la relació d'estreta complicitat que teixeix amb les ciutats que visita, i molt especialment en aquelles en què sojornà més temps, sobretot Sidney, on resideix encara una part de la seva família i on comença la seva carrera docent; Tessalònica, a la universitat de la qual va estudiar filologia neogrega, i Réthimno, la ciutat cretenca on va exercir de professor del 1984 al 1992 i a la qual va dedicar el seu primer recull, *Resurrecció i mort d'una ciutat* (1991). Amb aquestes i altres ciutats que visita més d'un cop i amb les quals se sentia especialment lligat (Moscou, Granada, Barcelona i, sobretot, una bona colla de ciutats italianes, com Venècia, Nàpols, Ravenna, Palerm, Catania o Ferrara), Pierís establí una relació que podríem qualificar gairebé d'eròtica. No debades, ens les presenta sovint com a dones sensuais, que sedueixen el poeta a hora fosca, o ja de nit entrada:

Vam entrar a la ciutat a l'hora de la posta
la vam veure quan canvia
de colors i les aigües s'enfosqueixen
la vam enxampar a l'hora del canvi
dona que es prepara per sortir
de nit, mig nua, eròtica
carrerons empedrats i les teulades
jardins del cel amb testos perfumats.

(«Una nit a Granada», p. 86)

Llegint, doncs, aquests poemes viatgers de Pierís (fins al punt que el llibre que tinc el goig de ressenyar pot fer també les funcions d'excel·lent guia de viatge), es fa inevitable pensar en el gran referent de l'heroi viatger, Ulisses, tal com ens el presenta el poeta Kavafis en el famós poema «Itaca», com l'heroi que torna a la seva pàtria després d'errar una bona colla d'anys per la Mediterrània, havent lluitat contra tota mena de monstres o de dones que el tempten i a les quals abandona per tornar al costat de la seva fidel Penelope. Aquests viatges, però, enriqueixen l'heroi humanament, perquè, en paraules de Kavafis en el poema anteriorment esmentat, «savi com bé t'has fet, amb tanta experiència, / ja hauràs pogut comprendre què volen dir les Itagues». Una idea que recupera el poeta xipriota en una afirmació que reproduïx Paola Minucci en el seu bell pròleg: «Encara que busqui dins meu, no em sento confortat per l'ideal d'una vida tranquil·la en una Itaca. Prefereixo vagar per indrets sempre nous». En qualsevol cas, el destí final és sempre la pàtria nadiua, és a dir, Xipre, en el cas de Pierís. I aquest retorn és tothora punyent, perquè no hem d'oblidar que l'illa on, segons el mite, va néixer Afrodita, la deessa grega de l'amor, avui encara és una illa dividida, a conseqüència de la invasió turca del nord de Xipre l'any 1974. El mateix Pierís havia parlat més d'un cop d'aquesta dura realitat: «Vinc d'una pàtria petita, dolça però també amarga, marcada per les guerres, la destrucció, l'exili. Gairebé sempre conquerida, ocupada i dividida, no ha viscut mai en una situació de veritable llibertat», havia declarat en el postfaci de l'edició italiana dels seus poemes. I aquesta amarga experiència batega en el fons de molts poemes, com «El retorn de l'emigrant» (p. 62-63), que dialoga amb un poema del mateix títol del poeta grec i premi Nobel Iorgos Seferis, o «L'elegia de la memòria» (p. 222):

El pas de Venècia

el senyal del turc, la forma del rei negre
el torrent de la reina, les traces de francs
de sirians i pirates estrangers
sobre el teu cos petit ferit mil cops
sobre el teu cos grec tan estimat, ¿com puc
mirar-lo, estimada pàtria, ara que t'han dividit?

Pierís havia teoritzat també sobre la condició de poeta en un breu opuscle titulat «7 Notes sobre la poesia», publicat a Nicosia l'any 2006 per l'editorial Ilandron. En paraules seves, «la poesia ha de ser vivencial (i, per tant, en gran manera, autobiogràfica)». Diu altrament, el poeta poua els temes dels seus poemes en la pròpia realitat vital, per bé que el secret de la bona poesia rau en la capacitat d'eleva-se («?? ??????????»), com deia el poeta nacional de Grècia, Dionísios Solomós) per damunt de la rutina i la quotidianitat. No hi ha una fórmula precisa per aconseguir aquesta elevació, que, al capdavall, és la que permet convertir una experiència vital sovint anodina en un gran poema de valor universal, però Pierís, en aquest mateix text, ens en dona les pistes: tota poesia que s'ho valgui és fruit de la destil·lació —de manera simultània— de diversos elements: sensibilitat, sensualitat, coneixement de la realitat descrita, emoció, però també ira, por, passió i energia, que el poeta ha de saber extreure de les seves experiències vitals (reals o imaginàries) per transmetre-les per mitjà de la seva obra. Molts dels seus poemes exemplifiquen a la perfecció aquest plantejament, com ara «Cap a Limassol» (p. 69), en el qual contraposa una experiència viscuda en plena joventut en aquesta ciutat del sud de Xipre, on provà per primer cop la mel de l'amor, a la imatge actual que ens ofereixen els seus edificis moderns, d'una estètica més que qüestionable, il·luminats amb llums de neó que l'acaben convertint, a ulls del poeta, en una «meuca desvetllada» que el mira «ofegada en el luxe car i el mal gust»:

Quan l'amor comença alguna cosa com un jardí

s'inquieta. Quan l'amor s'acaba.

Hi ha camins llunyans tancats
sense sortida. Camins que no porten
enlloc. Tancats i inexplorats.

Li dec alguna cosa a aquest camí. Revolts
nocturns de vinyes que et duien
a mi i et tocava i em tocaves
d'amagat. Quasi una melodia secreta
del plaer, calfred que la memòria ha volgut
conservar calent, perquè tornés vint anys
després a portar el vent humit
del sud, el sanglot nocturn de la farigola
i del teu cos l'espasme, mentre
el jeep baixava lentament cap a Limasol.

Cap a Limasol. Ara la veig de dalt estant
la ciutat on vaig créixer. Llums malaltisses
em guien cap a la seva morbosa abraçada.
Meuca desvetllada em mira, ofegada
en el luxe car i el mal gust
la ciutat que vaig estimar. Una ciutat
estranya falsa, una ciutat venuda.

Però enmig de la nit el jeep baixava lentament
ple de vells amics que no sentien res
del brogit de la profunda passió.
El bes invisible que es preparava

riu riera seca que creixia d'amagat
a punt de desbordar-se en l'instant fatal.

El temps que triga a pujar l'ascensor del desig.

Una de les ciutats que més va estimar Pieris va ser Barcelona, en bona part perquè d'aquesta ciutat va salpar l'any 1353 la seva admirada Elionor d'Aragó, cosina de Pere el Cerimoniós, per casar-se amb el rei xipriota Pere I de Lusignan. Dona irascible i venjativa, amb la seva actitud va ser en bona part responsable de l'assassinat del seu marit l'any 1369 i de la invasió de Famagusta, al nord de l'illa, a càrrec de les tropes genoveses l'any 1373. Makhéràs ens en parla a bastament en la seva *Crònica de la dolça terra de Xipre*, a la qual Pieris va dedicar una bona colla d'articles. En el seu primer viatge a Barcelona, l'any 2000, per assistir al Festival Internacional de Poesia (després hi va tornar altres cops), un dia que recorria el carrer de Mercaders, on va morir aquesta controvertida reina (que va acabar els seus dies, ja vídua, com a monja franciscana, en olor de santedat), va veure una noia que li recordà Elionor i que, sense saber-ho, es va convertir en el ressort que va activar aquest procés d'elevació al qual em referia anteriorment i que acabà convertint una mera anècdota personal en un gran poema que reflexiona un cop més sobre la sort atziaga de la seva petita pàtria:

Més tard ens endinsàrem pel carrer Mercaders
i a la cantonada de dalt vam topar amb una colla
de joves que venien en sentit contrari
enmig dels quals una bella noia catalana
cabells negres, negríssims en una cara blanca
cos robust, harmònic, fet amb art
es voltà i ens mirà. No era un esguard
era un coltell que em travessà les entranyes
i aleshores et vaig recordar. M'enfurismes
deies, i em dones un impuls tan gran
com ningú m'ha pogut donar mai.

[...]

Al vespre el meu amic m'abastà totes les fonts.
Se'ns va fer de dia sense haver trobat de debò
Elionor. Elionor d'Aragó, Lionor
de l'amor inconfés, de les passions salvatges
i dels amors perversos, crec que ho vas odiar tot

menys el poder, l'únic amic fidel.
Per un caprici de la sort et vaig veure
de nou voltar, reina d'una colla,
pels carrerons estrets de Barcelona.

La teva mirada em tiranitza encara.

(«Passejada per Barcelona», p. 76 i 79)

En el cas d'un gran coneixedor de la literatura grega medieval i moderna com va ser Mikhalis Pierís, no és estrany que en molts dels seus poemes puguem resseguir la petja d'algunes de les seves grans passions literàries, que anaven des de la poesia popular fins a la literatura cretenca (Kornaros i Khortatsis, fonamentalment), xipriota (Makheràs, Kostas Mondis i Vassilis Mikhaïlidis, sobretot), el poeta decadentista Kostis Kariotakis i, per damunt de tots, l'alexandrí Konstandinos Kavafis, al qual va dedicar una bona colla de llibres i articles i al qual l'unia, a més, una mateixa experiència vital: la de ser, com ell, un poeta de la diàspora, sense que això vagi de cap manera en detriment de la seva condició de grec. En aquest sentit, Pierís solia evocar uns versos del gran poeta d'Alexandria que li agradaven especialment —i que van servir de títol per a la versió teatral dels seus poemes, que va estrenar en ocasió del 150 aniversari del seu naixement i els 70 de la mort, l'any 2013—: «Som a punt d'arribar, Hermip. / Demà passat, grec. Així ho ha dit el capità. / Almenys naveguem pel nostre mar, / per aigües de Xipre, de Síria i d'Egipte, / aigües estimades de les nostres patries». I és que, com reconeixia en el poema «Roma plorosa...» (p. 165), ell mateix se sentia «com un grec no autèntic», com un xipriota, que, malgrat les contínues invasions que ha sofert la seva pàtria, segueix parlant i actuant com un grec.

Per als qui, com Pierís, admirem el gran poeta d'Alexandria, en els poemes del primer trobem ressons de grans poemes kavafians. A «Bar Plató» (p. 158), per exemple, dedicat a un bar que porta aquest nom a la ciutat vella de Nicòsia, hi podem llegir aquest vers: «Beurem / les begudes fortes que beuen els valents», que ens remet indubtablement als versos finals del poema kavafià «Hi vaig anar», que en versió catalana de Carles Riba diu això:

Jo no estava lligat. Completament vaig desfermar-me.

Vaig anar cap als gaudis, que eren mig reals,

mig me'ls feia girar dins del cervell;

hi vaig anar, en la nit il·luminada.

I vaig beure vins poderosos,

com els que veuen els valents del goig.

I, de la mateixa manera, en el poema «Bell passatge de Réthimno» (p. 43), aquella «sèrie de dies» que «segueix una altra sèrie de dies blancs. Familiars. Perduts» ens porta a la memòria indubtablement el poema «Monotonia», compost l'any 1898, però no publicat com a full volant fins deu anys després:

A un dia monòton en segueix un altre

d'igualmente monòton, idèntic. Passaran
un altre cop les mateixes coses.
Els moments, iguals, ens troben i ens deixen.

Passa un mes i en porta un altre.
El que vindrà es pot intuir fàcilment:
és el mateix que ahir: allò tan avorrit.

I el demà acaba essent com si ja no fos demà.

Al principi d'aquesta nota parlava de la relació gairebé eròtica que estableix Pieris amb moltes de les ciutats que va visitar. L'erotisme és també un dels grans motors de la poesia de Kavafis i, d'aquesta manera, es converteix en un altre nexa d'unió entre el poeta alexandri i el xipriota. L'escenografia de molts dels poemes de Pieris és netament kavafiana, amb un amor profundament sensual comprat sovint en prostíbuls (llegiu, per exemple, el poema «El cos comprat», de títol tan explícit [p. 104], o «Somni a Granada», amb la recomanació final de tornar a aquesta ciutat fascinant «en una nit fosca i sense lluna» [p. 124], que tant ens recorda la nit «sense lluna, fosquíssima» en què es produeix la trobada de dos amants en un poema de Kavafis, aquest cop inacabat, titulat «Al moll»). Així, els poemes «Hotel Atrion, habitació 205 (Iràklio, Creta)» (p. 156), «Yellow House» (p. 162), «Carta de Rússia» (p. 169) o «Trobada a Salònica» (p. 172) són de factura netament kavafiana. No trobo millor manera d'acabar aquesta breu nota de presentació de les versions tan fidels que Joaquim Gestí ha dedicat a la poesia de Mikhalis Pieris que proposant la lectura del primer d'aquests poemes a la llum de la composició «Una nit» (1915), de Kavafis, en la versió catalana d'aquest poema que he fet recentment:

Encara no tres hores que s'havien trobat
d'amagat. D'una altra ciutat venia
l'un. I l'altre d'una illa llunyana.
Es van reunir a la cantonada d'un carrer.
Allí on el mar besa les ruïnes
antigues i les cases modernes.

A la recepció se'ls miraren amb complicitat
a l'ascensor gairebé s'havien despullat del tot.
Els acollí un espai nu i fred
paisatge habitual dels hotels barats.
Però els cossos s'encengueren i la cambra

s'omplí de temps incendiats.

Una mica de la cendra d'aquell foc retingut
a la memòria afegeixo aquest vespre al vi.
Per submergir-me altre cop en la fúnebre
voluptuosa embriaguesa de la soledat.

(«Hotel Àtrion, habitació 205 [Iràklío, Creta]»)

La cambra era sòrdida i pobra,
amagada dalt d'una taverna sospitosa.
Des de la finestra es veia el carreró,
estret i brut. De baix estant,
pujaven les veus d'uns obrers
que jugaven a cartes i es divertien.

I allí, damunt d'un llit vulgar i miserable,
vaig posseir el cos de l'amor, els llavis
sensuals i rosats de l'embriaguesa,
d'una tan forta embriaguesa que ara,
mentre escric en la meva casa solitària
—després de tants anys!—, em torno a embriagar.

(«Una nit»)

